

การจัดการตนเองของชุมชนตลาดบางหลวง ตำบลบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

ศุภชัย สระทองหัก

สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

poonsza@npru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอแนวทางการจัดการตนเองของชุมชน ผ่านการทบทวนหลังการปฏิบัติงานกระบวนการจัดการตนเองแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง มุ่งให้เห็นถึงกระบวนการและกลไกการขับเคลื่อนความเป็นชุมชนเข้มแข็ง และสามารถเป็นชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

จากบทเรียนสรุปได้ว่า การจัดการตนเองของชุมชนตลาดบางหลวง มีการขับเคลื่อนด้วยกิจกรรมที่บูรณาการกับองค์ประกอบในหลายมิติ ประกอบด้วยมิติของคน มิติของความเป็นชุมชนเชิงท่องเที่ยว และมิติสังคมและอัตลักษณ์เข้าด้วยกัน โดยการนำเสนอ คือ 1) การดำเนินงานตามลักษณะศักยภาพของชุมชน 2) ระบบการจัดการตนเองของชุมชน 3) การประสานงาน และ 4) ผลลัพธ์ของการจัดการตนเองของชุมชน โดยมุ่งเน้นส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเป็นผู้มีจิตสาธารณะ ซึ่งผลการดำเนินงานจะมุ่งถึงจุดดีจุดเด่น อัตลักษณ์ รากเหง้าของประเพณีวัฒนธรรม และความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในกระบวนการพัฒนาและสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เพื่อให้การจัดการตนเองของชุมชนตลาดบางหลวงดำเนินไปสู่การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การจัดการตนเอง ชุมชน ตลาดบางหลวง

Self-management of the Bang Luang Market Community, Bang Luang Subdistrict, Bang Len District, Nakhon Pathom Province.

Sulachai Srathonghak

Office of Arts and Culture Nakhon Pathom Rajabhat University

poonsza@npru.ac.th

Abstract

This article presents the self-management of the Bang Luang Market community through a post-operative review of the participatory self-management process of the Bang Luang Market community. It aims to show processes and mechanisms for driving a strong community and can be a sustainable self-reliant community.

The study can be concluded that Self-management of the Bang Luang Market Community. It is activity-driven integrated with multidimensional elements, contains the dimensions of people. The dimension of being a tourism community and social dimensions and identity together. The presentations were 1) the implementation of the community's potential 2) the community self-management system 3) coordination and 4) the results of community self-management, focusing on promoting the participation of the community in being a public mind. The performance will focus on good points, strengths, identity, roots of cultural traditions and pride in local wisdom. It is to be used in the process of community development and change to enable self-management of the Bang Luang Market community to lead to sustainable community development.

Keywords: Self-management, Community, Bang Luang Market.

บทนำ

การพัฒนาของประเทศไทยในระยะเวลาที่ผ่านมา สัดส่วนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาในระดับมหภาค ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาและพึ่งพิงภายนอกเป็นส่วนใหญ่ เน้นการทำงานแบบแยกส่วน ทำให้ชุมชนไม่สามารถที่จะช่วยเหลือหรือจัดการตนเองและชุมชนได้ ดังนั้นการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเพื่อที่จะให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งพาตนเองได้นั้น ถือว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน [1] แต่การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นตามสิทธิชุมชนที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นที่เราใช้ภูมิปัญญามาตั้งแต่เดิมถูกปิดกั้น มีกระบวนการจัดการเชิงอำนาจจากภายนอกเข้ามามากยิ่งขึ้น ดังนั้น การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นไม่ได้เบ็ดเสร็จทั้งหมด ไม่เน้นกระบวนการชุมชนเข้มแข็งหรือพึ่งตนเอง แต่เน้นการรับบริการ รับการสงเคราะห์ อีกนัยหนึ่ง หากชุมชนจัดการเบ็ดเสร็จ ใช้

ทรัพยากรงบประมาณในการบริหารจัดการชุมชนน่าจะทำได้ดีกว่านี้ ชุมชนอาจมีการจัดระเบียบของกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะที่ดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองเป็นหลัก (Self Sufficient) โดยที่มีการพึ่งพาชุมชนอื่นๆ ค่อนข้างน้อย หรือชุมชนอาจต้องมีการพึ่งพาอาศัย แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการชุมชนอื่นๆ หรือกับองค์กรทางสังคมภายนอกชุมชน แต่ภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าว ชุมชนจะต้องสามารถดำรงรักษาหน้าที่สำคัญในการตอบสนองความต้องการในชีวิตประจำวัน และช่วยให้สมาชิกสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่ร่วมกันได้ (Self - Contained) [2]

การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นนั้น เป็นกระบวนการหนึ่งที่น่ามาพิจารณาว่าชุมชนและท้องถิ่นได้แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาศักยภาพของชุมชนและท้องถิ่นของตนเองอย่างไรบ้าง ทั้งในแง่ความสามารถในการจัดการการเรียนรู้ กระบวนการกลุ่ม การส่งเสริมประสบการณ์ และภูมิปัญญาของท้องถิ่นเอง เพื่อพัฒนาเป็นองค์ความรู้ในการจัดการแก้ไขปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตามแบบฉบับของตนเอง ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดความมั่นใจและความภาคภูมิใจในตัวเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานของความเชื่อมั่นว่าชุมชนท้องถิ่นสามารถจัดการตนเองได้ [2]

บ้านบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของแม่น้ำจันทน์ เป็นชุมชนเก่าแก่ตั้งแต่ก่อนปีรัตนโกสินทร์ศก 122 หรือก่อนปีพุทธศักราช 2447 ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของผืนดินและผืนน้ำจึงทำให้ชาวจันทน์โพ้นทะเลที่ล่องเรือหลบหนีภัยความอดอยากยากแค้นมาลงหลักปักฐานที่นี่ สร้างตำนาน “เสื่อผืนหมอนใบ” อยู่ร่วมกับคนไทยและคนลาวกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ โดยมี “ท่าเทียบเรือ” เป็นสัญลักษณ์ของการค้าและการคมนาคมที่สำคัญ ตลาดแห่งนี้เป็นชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีนเก่าแก่อายุนับร้อยปีที่คนจีนแต่จิวหนีสงครามเข้ามาอยู่บริเวณแม่น้ำท่าจีน โดยได้ประกอบอาชีพค้าขายหลากหลายรูปแบบ สืบกันรุ่นต่อรุ่นมาจนถึงปัจจุบัน บ้านเรือนที่นี่มีลักษณะเป็นชุมชนบ้านไม้เก่าเรียงรายกัน มักมีอักษรภาษาไทยและจีนพร้อมชื่อบอกให้ทราบว่าเป็นชุมชนชาวจีนมาก่อน “บางหลวง” ยังเคยเป็นเส้นทางทะเลที่ประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งได้เดินทางไปยังเมืองสุพรรณบุรี โดยเสด็จเข้าทางปากแม่น้ำท่าจีนที่บ้านโรงกึ่ง ผ่านสามพราน นครชัยศรี และบางเลน จากการสืบค้นเรื่องราวในอดีต พบว่า ผู้ใหญ่ช้วน แดงอุทัย และร้านเม่งหลี เป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้างตลาดขึ้นที่ริมแม่น้ำ “ตลาดบน” หลงจูเปียน สร้าง “ตลาดกลาง” และกำนันสด โรจนสุธี สร้าง “ตลาดล่าง” ซึ่งติดกับถนนในปัจจุบัน [3]

และเมื่อปี พ.ศ. 2538 ได้เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ตลาดบางหลวงวอดวายไปหลายห้อง ชาวบ้านจึงสร้างบ้านสมัยใหม่ขึ้นทดแทน กลิ่นอายเดิมๆ เริ่มจางหาย ทว่าบริเวณตลาดล่างยังคงอนุรักษ์ความดั้งเดิมไว้ได้อย่างสมบูรณ์แบบ ภายในเนื้อที่ 23 ไร่เศษ คือบ้านเก่าเหล่าเต็งไม้ห้องแถวสองชั้นทอดยาวหันหน้าเข้าหากัน อันเป็นสถาปัตยกรรมที่รุ่งเรืองสมัยรัชกาลที่ 5 มีทั้งสิ้น 130 ห้อง จากทำรถโดยสารถึงแพรมน้ำ [3]

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2540 ได้มีการพัฒนาโดยแกนนำของชาวตลาดบางหลวงในรูปแบบการคืนชีวิตให้ตลาด ซึ่งอาศัยสิ่งที่เป็นความโดดเด่นของชุมชนตลาดบางหลวง คือ ปราชญ์ชาวบ้านและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผสมผสานกันอย่างลงตัว ระหว่างชาติพันธุ์ อันทำให้วิถีชีวิตของชาวชุมชนเป็นไปอย่างเรียบง่ายและมีความสุข โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และความเป็นชุมชนเข้มแข็ง ในการที่จะพัฒนาชุมชนตลาดบางหลวงโดยใช้รูปแบบของบริษัทสหบางหลวงสามัคคี จำกัด ซึ่งมีข้อตกลงกันว่า เจ้าของเดิมที่อาศัยอยู่ในตลาดสามารถที่จะอยู่ต่อไปได้ตราปรุ่นลูกรุ่นหลาน ในราคาเช่าตารางวาละ 2 บาทต่อเดือน เพียงแต่ว่าไม่สามารถที่จะขายหรือโอนกรรมสิทธิ์ให้คนอื่นได้ ตรงนี้จึงเป็นไม้เด็ดที่ทำให้บรรดานักล่าหรือนักเก็งกำไรในยุคทุนนิยมโลกาภิวัตน์ที่มีความต้องการจะซื้อขายตลาดต้องถอยหลังกลับไป นอกจากนี้ ก็ยังมีแหล่งเรียนรู้อีกมากมาย อาทิ พิพิธภัณฑ์บ้านเก่าเล่าเรื่อง พิพิธภัณฑ์โรงเรียนวัดบางหลวง บ้านดนตรีเงิน โรงฝิ่น วิถีหนัง ร้านยาจีน ร้านทันตกรรมโบราณ ร้านทำทอง และร้านตีเหล็ก เป็นต้น [3]

ดังนั้น การจัดการตนเองของการพัฒนาชุมชนนั้นมีหลักสำคัญที่สุดและเป็นเป้าหมายสูงสุดด้วย ก็คือการทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน รวมทั้งการส่งเสริมให้ชาวบ้านช่วยตนเองได้นั้น ก็จำเป็นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของชาวบ้านเองด้วย โดยเฉพาะข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจ การดำเนินงานพัฒนาควรเริ่มจากโครงการที่ไม่ใหญ่จนเกินกำลังชาวบ้าน ชาวบ้านมีศักยภาพพอที่จะดำเนินโครงการนั้นจนประสบความสำเร็จ อาทิเช่น ผลิตภัณฑ์ของชุมชน เป็นต้น และเมื่อชาวบ้านดำเนินโครงการประสบความสำเร็จก็ใช้ทุนคืน กล่าวคือ จากการช่วยเหลือตนเอง ซึ่งภายหลังปรับเปลี่ยนมาเป็นการพึ่งตนเอง (Self – Reliance) ควรเป็นเป้าหมายและกระบวนการทำงานแบบหุ้นส่วน ที่ภาครัฐและภาคีต่างๆ มีส่วนร่วม สนับสนุน การตัดสินใจ และการดำเนินงานของชุมชน โดยให้คุณค่าแก่ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทรัพยากร และกระบวนการชุมชน รวมทั้งให้การสนับสนุนที่สอดคล้องกับจังหวะการพัฒนาด้านตนเองของชุมชน โดยชุมชนสามารถคงความเป็นอิสระ (Autonomy)

วัตถุประสงค์ของบทความ

เพื่อนำเสนอแนวทางการจัดการตนเองของชุมชนตลาดบางหลวง ตำบลบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

การดำเนินงานตามลักษณะศักยภาพของชุมชน

จากแนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนตลาดบางหลวง มุ่งพิจารณาแนวคิดดังกล่าวผ่านการทบทวนหลังปฏิบัติงานการเก็บฐานข้อมูลย่านชุมชนเก่าตลาดบางหลวง รศ 122 โดยผ่านหน่วยงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดนครปฐม ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อมุ่งให้ชุมชนมีการจัดการตนเอง เป็นชุมชนเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยมีการดำเนินงานตามลักษณะศักยภาพของชุมชนมีดังต่อไปนี้

1. ความรู้สึกของความเป็นชุมชน (Sense of Community) มักแสดงออกในรูปของความเชื่อมโยงเกี่ยวกันของสมาชิกในชุมชน ที่เกี่ยวกับระบบคุณค่า บรรทัดฐานทางสังคม และวิสัยทัศน์ร่วมของชุมชน
2. การมีค้ำมั่นสัญญา (Commitment) คือ การที่สมาชิกมองว่า ตนเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน และสมาชิกมีความเต็มใจที่จะร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างแข็งขันในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน
3. ความสามารถในการแก้ปัญหา (Ability to Solve Problems) คือ การแปลค้ำมั่นสัญญาไปสู่การปฏิบัติจริง ถือว่า เป็นองค์ประกอบที่นสำคัญของศักยภาพชุมชน
4. การเข้าถึงทรัพยากร (Access to Resource) ในที่นี้ หมายถึง การมีเครื่องมือช่วยให้สมาชิกชุมชนเข้าถึงทรัพยากรในด้านเศรษฐกิจ มนุษย์ กายภาพ และทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งภายในชุมชน และระหว่างชุมชน ระดับและระยะทางที่แตกต่างกัน ย่อมมีผลต่อการเข้าถึงฐานทรัพยากร

จากการดำเนินงาน ทั้งงานด้านความเป็นผู้นำชุมชน ความเป็นชุมชนเชิงท่องเที่ยว ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น และความเป็นผู้รู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างทุนมนุษย์ ทรัพยากรในองค์กรและทุนทางสังคมที่มีอยู่ภายในชุมชน ซึ่งสามารถยกระดับเพื่อแก้ไขปัญหาของส่วนรวม และปรับปรุงหรือผดุงรักษาความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน การดำเนินการอาจจะต้องผ่านกระบวนการของสังคมแบบไม่เป็นทางการ หรือการรวมกลุ่มของปัจเจกบุคคล องค์กร และเครือข่ายทางสังคมที่มีอยู่ในระดับต่างๆ รวมทั้งในระดับชุมชน

ระบบการจัดการตนเองของชุมชน

ระบบการจัดการตนเองของชุมชนตลาดบางหลวง มีเครือข่ายในการทำงานมีทั้งกลไกภายในชุมชน โดยมีการประชุม ชักซ้อมความเข้าใจระบบการจัดการตนเองของชุมชน และประชุมหารือจัดทำแนวทางในการจัดการตนเองให้สอดคล้องกับหลักการ นโยบาย เป็นกลไกในการมีส่วนร่วมของกระบวนการจัดการตนเองของชุมชน [4] เครือข่ายภายในร่วมกับเครือข่ายภายนอกชุมชน ไม่ปรากฏว่ามีเครือข่ายภายนอกเพียงลำพัง ที่เข้ามาทำหน้าที่ระบบการจัดการตนเองให้กับชุมชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นความก้าวหน้าของการเสริมสร้างพลังความสามารถของชุมชน ให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการตนเองได้อย่างเป็นระบบ ดังต่อไปนี้

1. หลักคิดในการทำงาน เป็นการทำงานร่วมกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน ตลอดจนการเชื่อมประสานกับ สมาชิกในชุมชน มีหลักการอันเป็นกรอบคิดในการทำงานที่สำคัญดังนี้

1.1 การยึดพื้นที่รูปธรรม (area based) เป็นหลักในการขับเคลื่อนงาน ทั้งการวางแผนทางการ ทำงาน การปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การประสานงาน และการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม

1.2 มีการปรับตัวทั้งด้านความคิด และการปฏิบัติ เพื่อเชื่อมประสานการทำงานเป็นทีม อาทิเช่น การรวมกลุ่มของประชากรในชุมชนตลาดบางหลวง โดยการใช้ประเด็นทรัพยากรธรรมชาติ การสนับสนุนชุมชนเชิงท่องเที่ยว และการส่งเสริมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ให้เป็นประเด็นเรื่องในการเชื่อมโยงไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องอื่นๆ

1.3 การผสมผสานองค์ความรู้ที่หลากหลาย การจัดการเรียนรู้โดยเฉพาะในชุมชน จะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และพยายามที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา ทั้งการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนเอง การเข้าร่วมเวทีหรือกิจกรรมต่างๆ การศึกษาดูงาน ตลอดจนการปรึกษาหารือขอคำแนะนำจากผู้ต่างๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจการได้เห็น ประสบการณ์ บทเรียน หรือตัวอย่างในการทำงาน การแก้ไขปัญหาของผู้อื่น เพื่อการที่จะได้นำมาวางแผนแนวทางที่จะขับเคลื่อนงานและการออกแบบกิจกรรมต่างๆ ที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง

1.4 ใช้หลักประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้ทุกคนมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาค เป็นความพยายามของชุมชนที่จะวางสัมพันธ์ภาพของการทำงานให้อยู่ในสถานะที่เท่าเทียมกัน อาทิเช่น มีความเสมอภาคในการรับฟังข่าวสารข้อมูล การได้รับการสนับสนุน การเปิดโอกาสให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน และที่สำคัญ คือ พยายามจะให้การตัดสินใจ และการแก้ไขปัญหาใดๆ ก็ตามอยู่บนฐานของกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้าใจในการร่วมมือในการพัฒนา การแก้ไขปัญหา และการขับเคลื่อนงานไปพร้อมๆ กัน [5]

อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับการสรุปบทเรียนในการทำงานแต่ละครั้ง มีการพูดคุยกันถึงความก้าวหน้า ความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรค สาเหตุ และแนวทางการแก้ไข เพื่อปรับปรุงการทำงานในครั้งต่อไปให้ดีขึ้น

นอกจากนี้ ในการบริหารจัดการจะเน้นการจัดการแบบองค์รวม ไม่ได้แยกส่วน เพราะมีหลักคิดว่าการดำรงชีวิตไม่ได้ ขึ้นกับปัจจัยอย่างหนึ่งอย่างใดโดยเฉพาะ แต่มีหลายองค์ประกอบและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และอีกประการหนึ่งคือในการจัดการจะคำนึงถึงธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะเป็นฐานในการดำรงชีวิตที่สำคัญของชุมชน

2. ลักษณะการกระจายงานกับการมีส่วนร่วม ในระบบการทำงานจะเน้นการกระจายและการมีส่วนร่วม เพื่อเป็นการสร้างความรู้ความเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน ดังนี้

2.1 ภายในกลุ่มและองค์กร ทุกคนภายในกลุ่มจะช่วยกันทำหน้าที่ หรือว่าใครไม่ว่างก็สามารถทำแทนกันได้ ส่วนใหญ่มีงานอะไรก็ไปกันเป็นทีม จะมีหนังสือเชิญหรือไม่มีก็ไปกันได้ (ขอให้บอก) เป็นการทำงานแบบผสมผสานกัน ระหว่างชาวบ้าน นักพัฒนา และนักวิชาการ ทำงานร่วมกันอยู่เสมอซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเด่น หรือเป็นทุนอย่างหนึ่งขององค์กรชาวบ้าน ที่สามารถผสมผสานกลมกลืนบุคคลจากหลายภาคส่วนเข้ามาร่วมทำงานด้วยกันเป็นอย่างดี

2.2 ระหว่างกลุ่มและองค์กรกับชุมชน เป็นการทำงานร่วมกันของทุกฝ่ายในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน โรงเรียน วัด องค์กรชุมชน และองค์กรจากภายนอก โดยให้ความสำคัญและชี้ให้เห็นความสามารถของแต่ละบุคคลแต่ละ

องค์กร ที่หากมาทำงานร่วมกันแล้วจะเกิดประโยชน์กับชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนจะให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย เท่าเทียมกัน โดยจะสามารถมีส่วนร่วมได้ในทุกขั้นตอนของการทำงาน ทำให้การทำกิจกรรมได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี

2.3 กระบวนการหรือขั้นตอนหลักๆ ในการทำงาน จะประกอบไปด้วยการวางแผนงานและการชี้แจงทำความเข้าใจแก่คณะทำงาน มีการประสานงานร่วมกันและทำงานร่วมกัน มีการติดตามผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นการหนุนเสริมหรือปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น และมีการสรุปหรือทบทวนการทำงาน เพื่อการปรับปรุงและเตรียมงานต่อไป

2.4 การพัฒนาขีดความสามารถในการปฏิบัติงาน มีการพัฒนาขีดความสามารถของการจัดการเรียนรู้โดยเฉพาะภายในชุมชน ทั้งกลุ่มที่เป็นแกนนำ และสมาชิก โดยการอาศัยวิธีการต่างๆ อาทิเช่น

2.4.1 การไปศึกษาดูงาน ทั้งในและนอกพื้นที่

2.4.2 มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทั้งตัวผู้นำชุมชน ภายในทีมงาน หรือการเข้าร่วมเวทีและกิจกรรมต่างๆ

2.4.3 มีการฝึกอบรมเพื่อการพัฒนาทักษะ ความรู้ ความสามารถ ทั้งภายในกลุ่ม จัดการอบรมกันเอง หรือการเชิญหน่วยงานหรือองค์กรภายนอกมาให้ข้อมูลความรู้

2.4.4 มีการให้ฝึกปฏิบัติจริง อาทิเช่น มอบหมายเป็นตัวแทนของกลุ่ม/องค์กรหรือชุมชนในการทำงาน การเป็นวิทยากรให้ความรู้ เพื่อให้ได้พัฒนาทักษะจากการฝึกปฏิบัติจริง ได้เห็นจุดเด่นหรือจุดบกพร่อง และจึงนำมาปรับปรุงแก้ไขต่อไป

นอกจากนี้ ตัวผู้นำเองยังพยายามสร้างแรงจูงใจในการทำงานให้กับทีมงาน เช่น มีการให้คำแนะนำ ปรึกษาหารือ มีความเป็นกันเอง อยู่กันแบบพี่น้องเป็นครอบครัวเดียวกัน พึ่งพากันได้ทั้งเรื่องงานและเรื่องส่วนตัว โดยชุมชนเองมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติมาก่อนความเป็นทีมในการทำงานร่วมกัน และเนื่องจากความญาติ จะมีความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งแน่นแฟ้นกว่า จึงทำให้ได้รับความร่วมมือในงานพัฒนามากกว่าการสร้างทีมขึ้นมาเพื่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งจุดเน้นในการพัฒนาความรู้ความสามารถ จะเป็นการเน้นให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในกระบวนการตลอด เพื่อให้แต่ละคนได้มีโอกาสพัฒนาตนเอง รวมถึงการได้อาศัยความรู้มาขับเคลื่อนงานด้วย

การประสานงาน

การประสานงานหรือการติดต่อสื่อสารเป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่งเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานแบบมีส่วนร่วม มีความสอดคล้องกัน สร้างระเบียบในการทำงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อนกัน ขัดแย้ง หรือเหลื่อมล้ำกัน และเพื่อเป็นการเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันมากขึ้นด้วย [6] ได้แก่

1. หลักคิดหรือศิลปะในการประสานงาน เป็นรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตามลักษณะของกิจกรรมและบุคคลที่ต้องการประสานงาน แต่ต้องมีการติดต่อประสานงานกันอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อให้การดำเนินงานนั้นได้ลื่นไหลไปตามเป้าหมายที่วางไว้

2. วิธีการประสานงาน ในการติดต่อ สื่อสาร เชื่อมประสาน มีทั้งในระดับบุคคล กลุ่ม องค์กร ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยอาศัยวิธีการ ดังนี้

2.1 ติดต่อผ่านระบบเครือญาติ เพื่อนบ้าน เนื่องจากในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นเครือญาติกัน และเป็นเพื่อนบ้านกัน จึงอาศัยให้ช่วยแจ้งข่าวหรือบอกต่อๆ กัน

2.2 ผ่านหัวหน้าชุมชน โดยหัวหน้าจะทำการแจ้งให้ทีมงานได้รับทราบข่าวสารข้อมูลแล้ว ไปกระจายให้กับชุมชนได้รับทราบข่าวสาร เป็นการสะดวกในการประสานเพราะมีทีมคอยทำงานร่วมกัน

2.3 ติดต่อ ประสานงานด้วยตัวเอง ส่วนใหญ่จะเป็นการประสานงานภายในกลุ่มหมู่บ้านเดียวกัน มีความสะดวกในการเดินทาง หรือเป็นกรณีที่มีความสำคัญจะต้องชี้แจงด้วยตนเอง

2.4 ผ่านกิจกรรมของกลุ่ม ซึ่งชุมชนมีกลุ่มบริษัทสหบางหลวงสามัคคี จำกัด โดยการจัดประชุมประจำเดือนของทีมงาน ซึ่งจะมีลักษณะไม่เป็นทางการ เป็นการนัดพบปะพูดคุยถึงความเป็นอยู่ และสถานการณ์ปัจจุบันที่กำลังประสบกันอยู่

2.5 ผ่านระบบเครือข่าย เช่น การจัดการเรียนรู้เรื่องชุมชนท่องเที่ยว อาศัยเครือข่ายการท่องเที่ยว เป็นผู้ประสานการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการแนะนำจากเครือข่ายหรือองค์กรอื่นๆ ซึ่งทำงานในแนวเดียวกัน หรือจัดกระบวนการเรียนรู้อนุรักษ์แม่น้ำท่าจีน (แม่น้ำสุพรรณบุรี) มีระบบการเชื่อมประสานโดยผ่านแกนนำจากองค์กรและกลุ่มเครือข่ายของชาวบ้าน โดยมีผู้นำชุมชนเป็นจุดประสานการจัดความสัมพันธ์กับกลุ่มองค์กรเครือข่าย

2.6 จัดเวทีประชุม/เวทีประชาคม เช่น การจัดเวทีประชาคมตลาดบางหลวง จะให้เวทีประชาคมในการแจ้งข่าวสาร ประสานงาน ปกป้องรักษา และการแก้ปัญหา ตลอดจนการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจก็มาจากเวทีนี้

3. เครื่องมือที่ใช้ เช่น หอกระจายข่าว โทรศัพท์ จดหมาย/หนังสือ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (website, E-mail)

ผลลัพธ์ของการจัดการตนเองของชุมชน

ชุมชนตลาดบางหลวงจึงคงความเป็นชุมชนที่มีการจัดการตนเอง เพื่อความเป็นชุมชนเข้มแข็ง และสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และมีตัวชี้วัดในการจัดการตนเอง [7] ดังต่อไปนี้

1. ชุมชนมีเป้าหมาย ทิศทาง ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน
2. มีระบบข้อมูล ฐานข้อมูลที่สำคัญของชุมชน ที่สามารถนำไปจัดทำผังพื้นที่ ทำแผนพัฒนาตนเอง และสื่อสารกับสาธารณะ
3. มีแผนของชุมชน ที่เป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ระดับตำบล ทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ที่ครอบคลุมทุกด้าน เช่น เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ ทรัพยากรธรรมชาติ เด็ก/เยาวชน ยาเสพติด และได้รับการบรรจุเข้าแผนของท้องถิ่น และมีการปฏิบัติตามแผน
4. ปัญหาของชุมชนในพื้นที่ ได้รับการยกระดับการเชื่อมโยงและถูกจัดการแก้ไขอย่างเป็นระบบ และชุมชนตระหนักเรื่อง การมีส่วนร่วมในการวางแผน การดำเนินงานพัฒนา และติดตามตรวจสอบที่รวมถึงโครงการของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน
5. มีรูปธรรมการจัดการปัญหาในชุมชน โดยมีชุมชนเป็นแกนหลัก มีประเด็นงานพัฒนาที่ครอบคลุมทุกเรื่อง และมีองค์กรชุมชนที่หลากหลาย เป็นพื้นฐานของการทำงานพัฒนา
6. ชุมชนมีการจัดการที่ดินโดยชุมชน มีการจัดการทุนชุมชน ทั้งทุนทรัพยากร ทุนสิ่งแวดล้อม ทุนเงิน ทุนภูมิปัญญา ระบบสวัสดิการ มีความมั่นคงทางอาหาร มีแหล่งพลังงาน เพียงพอต่อวิถีชีวิต การกิน การอยู่ ของชุมชนอย่างยั่งยืน
7. มีการจัดความสัมพันธ์ของขบวนชุมชนท้องถิ่น ระดับท้องถิ่น ที่มีความร่วมมือกันหลายฝ่ายและทำงานร่วมกันได้ :
ท้องถิ่น : ท้องที่ : ขบวนการองค์กรชุมชน : หน่วยงานรัฐในพื้นที่
8. ชุมชนรักการเรียนรู้ มีฐานการเรียนรู้ระดับตำบล ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และมีระบบการจัดการความรู้ ชูต่อองค์ความรู้ ภูมิปัญญา รูปธรรมพื้นที่และบทเรียน และสื่อการสู่ชุมชนและสาธารณะ

9. คนในชุมชนมีความสุข มีความเป็นเจ้าของชุมชน มีระเบียบ/กติกาการอยู่ร่วมกัน และมีความผูกพันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
10. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนสม่ำเสมอ มีการเชื่อมโยงเครือข่าย ผนึกกำลังชุมชนทุกระดับ และมีระบบการสร้างและพัฒนาคนจากรุ่นสู่รุ่น มีคนรุ่นใหม่มาสืบทอดเจตนารมณ์
11. มีระบบธรรมาภิบาล มีความน่าเชื่อถือในการดำเนินงาน และมีระบบการตรวจสอบการทำงานของชุมชนเอง
- ดังนั้น การจัดการตนเองของชุมชนตลาดบางหลวง ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในด้านมิติต่างๆ ของชุมชน ชุมชนมีความเข้าใจในเป้าหมายของการร่วมกันทำงาน ในการทำงานยังช่วยสร้างความภาคภูมิใจในการเป็นเจ้าของชุมชน รวมถึงทำให้บุคคลภายนอกหรือเครือข่ายในการทำงานเกิดการยอมรับ แสดงความชื่นชม และให้กำลังใจ ซึ่งส่งผลให้ชุมชนเชื่อมั่นว่าสิ่งที่ตนเองเลือกปฏิบัติเป็นเส้นทางที่สร้างประโยชน์ให้กับส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตน และเป็นสิ่งที่ทำแล้วตนเองเกิดความสุขในการทำงานร่วมกัน

บทสรุป

การดำเนินงานจัดการตนเองของชุมชนตลาดบางหลวง เป็นการใช้ศักยภาพหรือความสามารถที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงในทางพัฒนาชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นภายในชุมชนของตนเอง โดยคนในชุมชน กลุ่ม หรือองค์กร ที่มีการกระทำร่วมกัน และมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผนในการแก้ไขปัญหา หรือวิธีคิดพัฒนาชุมชนของตน โดยมุ่งเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของจุดดีจุดเด่น อัตลักษณ์ รากเหง้าของประเพณีวัฒนธรรม และความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในกระบวนการพัฒนาและสร้างการเปลี่ยนแปลงของชุมชน เพื่อนำไปสู่ชุมชนมีจิตสาธารณะ รู้เป้าหมาย เชื่อมั่นวิถีพลังชุมชน มีความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และจัดความสัมพันธ์กับภาคี ใช้ข้อมูล แผนการจัดการความรู้และทุนชุมชน เพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชนให้ทุกด้านอย่างเป็นระบบ เพื่อการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- [1] สุภาวดี เพชรชน. (2558). *กระบวนการจัดการตนเองของชุมชนบ้านมั่นคงสวนพลู เขตสาทร กรุงเทพมหานคร*. สารนิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [2] โกวิทย์ พวงงาม. (2562). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ธรรมสาร.
- [3] สมศักดิ์ อยู่มาก. สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2564.
- [4] ญัฐฤกษ์ รัตนบุรี และคณะ. (ม.ป.ป.). *กลไกการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพื้นที่ชุมชน เขตบางพลัด จังหวัดกรุงเทพมหานคร*.
- [5] ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2549). *รายงานวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [6] สำนักงานดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย. *เทคนิคการประสานงาน*. (2553)
- [7] สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน). *ข่าวชุมชน ปฏิรูปประเทศไทยให้ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง*. (ฉบับที่ 130, 2545) สัมภาษณ์